

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΠΟΥ ΠΛΗΓΩΝΟΥΜΕ, ΠΗΓΗ ΠΛΟΥΤΟΥ, ΕΜΠΝΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ Γ.¹, ΣΤΑΘΗΣ Μ.¹, ΚΑΜΠΕΡΙΔΟΥ Μ.¹, ΧΑΤΟΓΛΟΥ Φ.¹,
και ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Π.¹**

¹ ΚΠΕ Ομηρούπολης Χίου
e-mail: gpantel@sch.gr , gperek@dipe.chi.sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση αυτή αναφέρεται στην εφαρμογή και λειτουργία του τριήμερου εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού προγράμματος του ΚΠΕ Ομηρούπολης με θέμα : «**Το δέντρο που πληγώνουμε, πηγή πλούτου, έμπνευσης και πολιτισμού**». Παρουσιάζονται οι στόχοι, το χρονικό, οι δραστηριότητες, το εκπαιδευτικό υλικό που τις υποστηρίζει και τέλος η αξιολόγηση του προγράμματος από τους εκπαιδευτικούς – συνοδούς. Η παιδαγωγική ομάδα του ΚΠΕ Ομηρούπολης διαμέσου του προγράμματος προσπαθεί να καλλιεργήσει μια περιβαλλοντικά «ορθή» συμπεριφορά για τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς. Αυτό γίνεται εφικτό με τη δημιουργία γνωστικού και αξιακού υπόβαθρου και την εμπέδωση υπεύθυνων στάσεων, που θα οδηγήσουν στην αποδοχή της αναγκαιότητας για τη διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και ταυτόχρονα τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής.

**PANTELIDIS G.¹, STATHIS M.¹, KAMPERIDOU M.¹, CHATOGLOU F.¹, and
KALOGIROU P.¹**

¹ Center for Environmental Education of Omiroupolis Chios
e-mail: gpantel@sch.gr , gperek@dipe.chi.sch.gr

ABSTRACT

This statement is reported in the application and operation of [3day] educational environmental program of Centre of Environmental Education Omiroupolis on the subject: “**The tree that we hurt, source of wealth, inspiration and culture**”. Are presented the objectives, the chronicle, the activities, the educational material that him supports also end the evaluation of program from the teachers - sessions. The pedagogic team of Centre of Environmental Education Omiroupolis through the program tries it cultivates a environmental “equitable” behavior for the children and the teachers. This becomes feasible with the creation cognitive and value background and the strengthening of responsible attitudes, that will lead to the acceptance of necessity for the guarantee of ecological balance, the promotion of viable growth and simultaneously the improvement of quality of life.

Λέξεις κλειδιά: παραδοσιακή καλλιέργεια ,μαστιχόδεντρο, μονοπωλιακό προϊόν, οικονομική ανάπτυξη, μεσαιωνικοί παραδοσιακοί οικισμοί, αρχιτεκτονικά και τυπολογικά στοιχεία, αγροτικές κοινωνίες του χθες , Σκουφοτυφλόμυγα, Φροκαλοξύσιμο, Σαλατόλεξο, Παζλοκρυφτό, φυσικό περιβάλλον, περιβαλλοντικό τοπίο, «ξυστό», Ασπέτσα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξελικτική πορεία του ανθρώπινου γένους στον πλανήτη διέγραφε αρχικά μια πορεία με συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης χωρίς ουσιαστικές περιβαλλοντικές συνέπειες. Τις τελευταίες όμως δεκαετίες η πορεία αυτή στρέφεται προς νέα αναπτυξιακά πρότυπα που επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του κέρδους σε βάρος της οικολογικής ισορροπίας. Συνεπώς για να διασφαλιστεί η ισορροπία αυτή απαιτείται αλλαγή νοοτροπίας ώστε το περιβάλλον να μην αντιμετωπίζεται πλέον ως καταναλωτικό αγαθό αλλά ως παράγοντας που διαθέτει αυτόνομη αξία. (Ε.Α.Π. 1999, σελ156).

Είναι ανάγκη να αναθεωρηθούν οι αξίες και τα οράματα της κοινωνίας που στηρίζουν αυτή την νοοτροπία με αλλαγές στο οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτελεί ισχυρό εργαλείο για την επίτευξη αυτών των αλλαγών. Για αυτό και η παιδαγωγική ομάδα του ΚΠΕ Ομηρούπολης δραστηριοποιήθηκε στην εφαρμογή του παρακάτω εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού προγράμματος.

2. ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑ

Οι μαθητές και οι συνοδοί εκπαιδευτικοί τους φιλοξενούνται από το ΚΠΕ στο χώρο του αθλητικού χωριού Αίπος επί τρεις συνεχείς ημέρες. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος αυτού έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά:

- 1) Τις φάσεις της παραδοσιακής καλλιέργειας του μαστιχόδεντρου που αποτελεί παγκόσμια μοναδικότητα για το νότιο μέρος της Χίου.
- 2) Τα προϊόντα που παράγονται με βάση τη μαστίχα και τις ευεργετικές επιδράσεις τους στον άνθρωπο.
- 3) Το ρόλο που παίζει ένα μονοπωλιακό προϊόν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, αλλά και την πρόοδο του συνεταιρισμού των Μαστιχοπαραγωγών.
- 4) Τη μοναδικότητα της αρχιτεκτονικής των μεσαιωνικών παραδοσιακών οικισμών των Μαστιχοχώριων και τη σύνδεση και αλληλεξάρτησή τους με την καλλιέργεια της μαστίχας, αλλά και την αλλοίωση που δέχονται από το νέο τρόπο ζωής. Παράλληλα έχουν την ευκαιρία να μάθουν να διαβάζουν τα αρχιτεκτονικά και τυπολογικά στοιχεία των οικισμών μέσα από τη χρησιμότητά τους στη διαδικασία της αγροτικής παραγωγής και τον τρόπο που την εξυπηρετούσαν στο παρελθόν.
- 5) Τα ήθη, τα έθιμα και γενικότερα τη λαογραφία των Μαστιχοχώριων μαζί με ένα μεγάλο κομμάτι από το λαϊκό πολιτισμό που έχει αναπτυχθεί.
- 6) Τους τρόπους με τους οποίους οι αγροτικές κοινωνίες του χθες αλληλεπιδρούσαν με το φυσικό περιβάλλον, καθορίζοντας έως ένα βαθμό την μορφή του περιβαλλοντικού τοπίου.
- 7) Τις νέες μεθόδους γεωργικής εκμετάλλευσης του μαστιχόδεντρου, δηλαδή τη βιοκαλλιέργειά του και της θετικές συνέπειες από την αξιοποίησή της όχι μόνο για το περιβάλλον, αλλά και για την οικονομία του νησιού.

3. ΧΡΟΝΙΚΟ:

1^η μέρα:

- 9-9.30 πμ.: Στο τουριστικό χωριό Αίπος: Παρουσίαση από τον υπεύθυνο των ανεμογεννητριών Ν. Πιτσιλό που βρίσκονται στο χώρο, καθώς και της λειτουργίας τους ως πηγή ενέργειας εναλλακτικής μορφής. Μοίρασμα ενημερωτικών φυλλαδίων.
- 9.30-11.30 πμ.: Στο χώρο του ΚΠΕ: Γνωριμία με τους χώρους του ΚΠΕ και την Παιδαγωγική Ομάδα. Παρουσίαση του χώρου έκθεσης εργαλείων και φωτογραφιών της μαστιχοπαραγωγής. Ηλεκτρονική παρουσίαση του θέματος και του προγράμματος. Χωρισμός ομάδων και παιχνίδια γνωριμίας. Παρασκευή από τα παιδιά γλυκού με μαστίχα, το οποίο ψήνεται και

ετοιμάζεται στο φούρνο ζαχαροπλαστείου, για να το πάρουν μετά. Μελέτη στα στερεοσκόπια και μικροσκόπια των δειγμάτων του σχίνου και της μαστίχας. Κολατσιό.

- 11.30 πμ -12.30 μ.μ.: Στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου: Ηλεκτρονική παρουσίαση της λειτουργίας και της οργάνωσης της EMX από τον Διευθυντή της. Επίσκεψη στα εργαστήρια καθαρισμού και συσκευασίας. Κέρασμα μαστίχας.
- 12.30-13.30 μμ: Στα εργαστήρια παρασκευής καλλυντικών ΣΟΔΗ: Ξενάγηση στους χώρους παρασκευής και συσκευασίας από το χημικό του εργαστηρίου και παρουσίαση της διαδικασίας από τον χημικό του εργαστηρίου. Επιστροφή στο ξενοδοχείο.
- 17-18.30 μμ: Περιήγηση στο μεσαιωνικό Κάστρο της πόλης της Χίου, που συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία και τη μοναδικότητα του προϊόντος της μαστίχας.

2^η μέρα

- 10 πμ -13 μ.μ.: Λαογραφικό Μουσείο Καλλιμασιάς: Ξενάγηση στο Μουσείο από τον Διευθυντή του, με ιδιαίτερη αναφορά στα εκθέματα της μαστιχοκαλλιέργειας.
- 13-14.30 μ.μ.: Σε μαστιχοχώρο: Αναπαράσταση των φάσεων καλλιέργειας από μαστιχοπαραγωγούς.
- 14.30-15 μμ: Στο καστροχώρι των Μεστών: Περιήγηση και δραστηριότητες με τα αρχιτεκτονικά και ιστορικά μνημεία του χωριού. Επίσκεψη στο Μεστούσικο σπίτι. Παιχνίδι λαβύρινθου στα σοκάκια του χωριού (Τα παιδιά καλούνται να ανακαλύψουν τα κομμάτια ενός παζλ με τη φωτογραφία του σχίνου και του χωριού, τα οποία είναι τοποθετημένα σε αξιοσημείωτα σημεία. Είναι εφοδιασμένα με ειδικό χάρτη και ασύρματος. Σε μισή ώρα πρέπει να έχουν συναρμολογήσει το παζλ). Προσφερόμενο γεύμα σε παραδοσιακή ταβέρνα.
- 15-16.30μμ: Στο καστροχώρι του Πυργιού: Περιήγηση και δραστηριότητες με τα αρχιτεκτονικά αξιοθέατα του χωριού. Κατασκευή από τα παιδιά «ξυστού» (τοπική τεχνική σχεδίασης πρόσοψης των σπιτιών) με τη βοήθεια του μάστορα Γιώργου Ζερβούδη. Το τελικό προϊόν το παίρνουν τα παιδιά μαζί τους.

3^η μέρα

- 10πμ-12.30μμ: Στους χώρους του ΚΠΕ: Οι ομάδες εργάζονται χωριστά. Συμπληρώνουν τα φύλλα εργασίας. Μελετούν στο εργαστήριο τα δείγματα που συγκέντρωσαν. Ασχολούνται με εικαστικούς τρόπους έκφρασης που επιλέγουν τα παιδιά (ζωγραφική, κολλάζ, ποιήματα, θεατρικά κλπ). Συνθέτουν το φωτογραφικό ημερολόγιο του προγράμματος στο ειδικό έντυπο. Μαθητές και εκπαιδευτικοί καταγράφουν τις εντυπώσεις τους και αξιολογούν το πρόγραμμα. Τέλος, γίνεται η παρουσίαση όλων των εργασιών των ομάδων και η παρακολούθηση του video που έχει γυριστεί από τα ίδια τα παιδιά κατά τη διάρκεια του 3μερου. Το video αυτό, καθώς και το φωτογραφικό υλικό, μετά από κατάλληλη επεξεργασία από τους συνάδελφους της πληροφορικής μοντάρεται και καταγράφεται σε ένα DVD, το οποίο αποστέλλεται στα σχολεία.

4. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ: «ΤΟ ΣΧΙΝΑΚΙ ΤΗΣ ΜΑΣΤΙΧΑΣ»

Το ΚΠΕ έστειλε στα Νηπιαγωγεία *επιστολή του νάνου Σχινάκη*, ο οποίος παρουσίαζε στα παιδιά το δέντρο που του ανέθεσε η Νεράιδα Αμαδρυάς, το σχίνο, και το προϊόν του, τη μαστίχα. Τα παιδιά του απαντούσαν με ζωγραφιές και μηνύματα. Μετά από μέρες ορίζονταν η *επίσκεψη στο Νηπιαγωγείο* από δυο μέλη της Εκπαιδευτικής Ομάδας. Έφερναν ένα γράμμα από το νάνο Σχινάκη, ο οποίος τους ζητούσε να παίξουν κάποια *παιχνίδια*, για να κερδίσουν τα μαστιχοκεράσματα:

- § **Σκουφοτοφλόμυγα:** Με το σκουφάκι του Νάνου κλείνουν τα μάτια και μαντεύουν τα αντικείμενα από την οσμή ή την αφή (μαστίχα, κρεμμύδι, μήλο).
- § **Φροκαλοξύσιμο:** Δίνονται στα παιδιά κάρτες με φωτογραφίες από τις φάσεις παραγωγής της μαστίχας από τις οποίες επιλέγουν όποια θέλουν. Κάποια παιδιά κάνουν το δεντράκι

φορώντας αληθινά κλαδιά σχίνου και τα υπόλοιπα παριστάνουν τις εργασίες της παραγωγής με αληθινά εργαλεία.

- § **Σαλατόλεξο:** Δίνονται στα παιδιά καρτέλες με τις ονομασίες των παραδοσιακών εργαλείων παραγωγής. Οι καρτέλες ανακατεύονται και τα παιδιά πρέπει να βρουν και ναβάλουν την καρτέλα τους στο σωστό εργαλείο.
- § **Παζλοκρυφτό:** Κάθε παιδί πρέπει να βρει το κρυμμένο κομμάτι του παζλ με τη φωτογραφία του σχίνου και στη συνέχεια όλα μαζί να το συναρμολογήσουν.

Τα παιδιά τρώνε τις μαστιχολιχουδιές που κέρδισαν, **χορεύουν** και **τραγουδούν** το τραγούδι του σχίνου γύρω από τα «δέντρα-παιδιά». **Ζωγραφίζουν** για το Νάνο. Το πρόγραμμα τελειώνει με το **κουκλοθέατρο** «Το γκρινιάρικο δέντρο».

5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

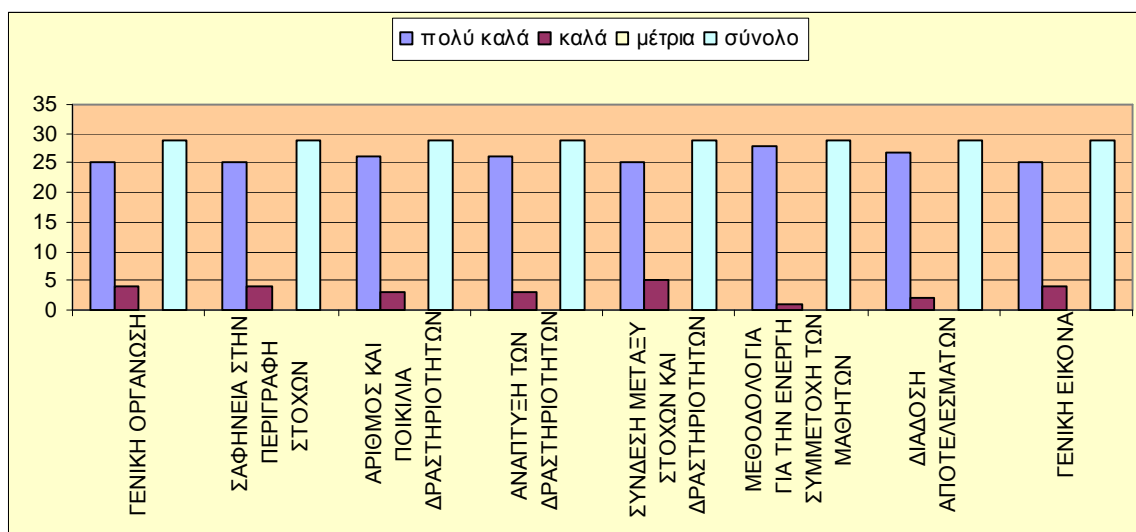
Το τριήμερο πρόγραμμα για τη Μαστίχα υποστηρίχτηκε από ένα καινούργιο **πακέτο έντυπου θεματικού υλικού**, το οποίο περιλαμβάνει:

- *Μια βαλίτσα* για τη μεταφορά του υλικού.
- *Την «Ασπέτσα».* Ένα περιοδικό με άρθρα διαφόρων συνεργατών που αφορούν: το σχίνο και την καλλιέργειά του, τη διαδικασία παραγωγής της Μαστίχας, την αρχιτεκτονική των Μαστιχοχωρίων, την παράδοση και τις συνήθειες του τόπου, την αξία της Μαστίχας και τη χρήση της, τα λουλούδια και τα βότανα των σχινοχώρων, συνεντεύξεις μαθητών που ζουν και εργάζονται σε μαστιχοχώρια, σταυρόλεξα, κόμικ, συνταγές μαγειρικής, βιβλιοπαρουσίαση. Το περιοδικό είναι πλούσιο σε φωτογραφικό υλικό και ζωντανή γραφιστική σχεδίαση.
- *Ντοσιέ με 16 φύλλα εργασίας,* που καλύπτουν τον γεωπονικό, αρχιτεκτονικό, οικονομικό, ιστορικό και λαογραφικό τομέα του θέματος.
- *Παζλ 9 κομματιών,* που στη μια πλευρά απεικονίζει ένα σχίνο και στην άλλη ένα σοκάκι των Μεστών. Τα κρυμμένα κομμάτια του παζλ καλούνται οι μαθητές να ανακαλύψουν στα δρομάκια του χωριού με τη βοήθεια ενός χάρτη.
- *Άλμπουμ φωτογραφιών,* αναμνηστικό, που συμπληρώνουν τα παιδιά που πραγματοποιούν το πρόγραμμα με τις φωτογραφίες που τα ίδια έχουν τραβήξει με τις μηχανές του ΚΠΕ.
- *Σακουλάκια χάρτινα,* κατάλληλα για τη συλλογή δειγμάτων από τα σχινοχώραφα.
- *Βεβαιώσεις συμμετοχής*
- *Μπλοκάκια*
- *Μολύβια*
- Το πακέτο του προγράμματος συμπληρωνόταν από ένα dvd με την ταινία του Δήμου Αβδελιόδη «**Το δέντρο που πληγώναμε**», την οποία τα παιδιά έβλεπαν πριν παρακολουθήσουν το πρόγραμμα, έτσι ώστε να προϊδεαστούν για το θέμα.

6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1. Δεδομένα φύλλων αξιολόγησης εκπαιδευτικών -συνοδών προγράμματος μαστίχας (εκτός Χίου)

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	πολύ καλά	καλά	μέτρια	σύνολο
ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	25	4	0	29
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΤΟΧΩΝ	25	4		29
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	26	3		29
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	26	3		29
ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	25	4		29
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	28	1		29
ΔΙΑΔΟΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	27	2		29
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ	25	4		29

Πίνακας 2. Δεδομένα φύλλων αξιολόγησης εκπαιδευτικών -συνοδών προγράμματος μαστίχας (νηπιαγωγεία)

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	πολύ καλή	καλή	μέτρια	σύνολο
ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	6			6
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΤΟΧΩΝ	5	1		6
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	6			6
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	6			6
ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	5	1		6
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	6			6
ΔΙΑΔΟΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	6			6
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ	6			6

Πίνακας 3. Δεδομένα φύλλων αξιολόγησης εκπαιδευτικών -συνοδών προγράμματος μαστίχας διήμερου προγράμματος μαστίχας (εντός Χίου)

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	πολύ καλά	καλά	μέτρια	δεν απαντώ	σύνολο
ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	10			1	11
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΤΟΧΩΝ	10			1	11
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	10			1	11
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	9	1		1	11
ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	9	1		1	11
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	10			1	11
ΔΙΑΔΟΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	10			1	11
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ	10			1	11

7. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Με βάση τα δεδομένα των φύλλων αξιολόγησης των εκπαιδευτικών συνοδών των προγραμμάτων έχουμε να αναφέρουμε τα εξής :

- Η γενική εικόνα που αποκόμισαν οι εκπαιδευτικοί κατά την υλοποίησή των προγραμμάτων είναι θετική.
- Υψηλότερο βαθμό αποδοχής εμφανίζουν τα διήμερα προγράμματα . Το φαινόμενο μπορεί να ερμηνευθεί από τον τοπικιστικό παράγοντα που επηρεάζει σαφέστατα το θυμικό των εκπαιδευτικών της Χίου.
- Παράλληλα εμφανίζεται σημαντική ομογένεια στο βαθμό ικανοποίησης των κριτηρίων αξιολόγησης που θέτουν οι Πίνακες 1,2,3 .
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναγνώριση εκ μέρους των εκπαιδευτικών της κινητοποίησης προς δράση και συμμετοχή που καλλιέργησε στους μαθητές τους η εμπλοκή τους στο πρόγραμμα. Ελπιδοφόρο μήνυμα για τη αποτελεσματική παρέμβαση του ΚΠΕ Ομηρούπολης στην κινητοποίηση των μαθητικών ομάδων αλλά και στην καλλιέργεια συμμετοχικών επιλογών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αποτελεί ο υψηλότερος βαθμός που συγκεντρώνει το κριτήριο αξιολόγησης που αναφέρεται στην μεθοδολογία για την ενεργή συμμετοχή των μαθητών.
- Αλλά και το κριτήριο που αναφέρεται στην διάδοση των αποτελεσμάτων σημειώνει υψηλό βαθμό αποδοχής. Έτσι επιτυγχάνεται η απαραίτητη σύνδεσή του ΚΠΕ με την κοινωνία και τις ανάγκες της.
- Τέλος γίνεται κατανοητό ότι το πρόγραμμα πρέπει να βελτιωθεί στον τομέα των δραστηριοτήτων και στη σύνδεσή τους με τους στόχους που είχαν τεθεί. Απαιτείται μια στροφή προς την ποιότητα παρά προς την ποσότητα όσον αφορά τον αριθμό και την ποικιλία των προτεινόμενων δραστηριοτήτων.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παιδαγωγική ομάδα του ΚΠΕ Ομηρούπολης κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του τριήμερου εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού προγράμματος « **Το δέντρο που πληγώνουμε πηγή έμπνευσης , πλούτου και πολιτισμού**» νιώθει ικανοποιημένη από την ανταπόκριση που έδειξε η εκπαιδευτική κοινότητα στους κόπους και στις προσπάθειες που κατέβαλε. Ο προγραμματισμός , η σχεδίαση, η οργάνωση, η καθοδήγηση και τέλος η αξιολόγηση του προγράμματος υπηρέτησαν σε μεγάλο

βαθμό τους στόχους που είχαν τεθεί εξάλλου, η συζήτηση επί των αποτελεσμάτων που έχει προηγηθεί τεκμηριώνει την άποψή μας. Παρόλα αυτά απομένει πλέον ένα τελευταίο βήμα που αναφέρεται στην ανασκόπηση του όλου εγχειρήματος που θα οδηγήσει σε νέες επιλεκτικές τροποποιήσεις του.

Εν κατακλείδι πιστεύουμε ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση δυναμικά συμβάλλει σε μια ριζική αναθεώρηση των αξιών της μεταβιομηχανικής κοινωνίας μας στα πλαίσια μιας νέας ηθικής αλλά και εφαρμογής πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος με κατεύθυνση :

- Την αναθεώρηση των προτύπων ανάπτυξης .
- Τη συμμετοχή των πολιτών στην λήψη των αποφάσεων.
- Την ανάληψη προσωπικής ευθύνης για το βιώσιμο μέλλον του πλανήτη μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αδαμακόπουλος Α., Καραμουσλής Θ., Κουντούρη Ε., Ματσούκα Π., Μονογιούδη – Γαβαλα Θ., Μπενέκη Ε., Φαϊτάκη Α., Φλέγγα Β., (2001), *Χώρος και Πολιτισμός, Χίος Ψαρά Οινούσες*, ΤΕΔΚ Νομού Χίου:Χίος
2. Αθανασάκης, Α. & Κουσούρης, Θ. (1987), *Οικολογική Παιδεία και Περιβαλλοντική Αγωγή*, Μπουκουμάνης: Αθήνα
3. Αμάντου Κ., (1953), *Τα Μεσαιωνικά χωριά της Χίου*, Αθήναι.
4. Αραμπατζής., (1998), *Θάμνοι και Δέντρα στην Ελλάδα*, Τόμος Ι, ΙΙ, Οικολογικής Κίνησης Δράμας, ΤΕΙ Καβάλας, Δράμα
5. Γαβαλάς Θ.- Θ. Μονογιούδη. (1977), *Η κατοικία στα Μεσαιωνικά χωριά της Χίου*, Χιακά χρονικά, σελ. 6-17 Τόμος Θ', Αθήναι.
6. Γεννάδιος Π. Γ., (1914), *Φυτολογικόν Λεξικόν*, Αθήναι
7. Δερμιτζάκη Μ. – Λέκκα Σπ., (2003), *Διερευνώντας τη Γη – Εισαγωγή στη γενική γεωλογία*, Ανατύπωση: Αθήνα
8. Ε.Α.Π. (1999), *Εισαγωγή στο Φυσικό και Ανθρωπογενές Περιβάλλον* (Τομ. Α: Το φυσικό περιβάλλον). Πάτρα : Ε.Α.Π.
9. ΚΠΕ Ομηρούπολης, (2005,2006), Εκπαιδευτικό υλικό από τα προγράμματα : *Η Κλειδού ανθίζει ακόμη & Το δέντρο που πληγώνουμε πηγή έμπνευσης πλούτου και πολιτισμού*. Χίος: Δήμος Ομηρούπολης
10. Μιχελή Π. *Το Ελληνικό Λαϊκό σπίτι, Τα Μεσαιωνικά χωριά της Χίου*, Ε.Μ.Π.: Αθήναι .
11. Περίκος Γ. (1990), *Η Μαστίχα της Χίου*, 2^η έκδοση, Καλλιμασιά, Χίος.
12. Ρουσσομουστακάκη Μ., (2004), *Διατηρώντας τη Φύση, διατηρείς τη ζωή*, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης : Αθήνα
13. Σαββίδης Θ., (2000) *Το μαστιχόδεντρο της Χίου*, Κυριακίδη: Θεσ/κη
14. Σαλιάρη Π. ,(1995), *Τα αγριολούλουδα της Χίου*, Δήμος Ομηρούπολης : Χίος
15. Σαλιάρης Π., (2002), *Οι Ορχιδέες της Χίου* , Δήμος Καρδαμύλων: Χίος
16. Σπινθάκης Β – Χούλης Δ.– Χωρέμης Ι, (1993), *Τα πουλιά της Χίου* , Δήμος Ομηρούπολης: Χίος
17. Σφήκα Γ., (1999), *Αγριολούλουδα της Κρήτης*, Ευσταθιάδης : Αθήνα
18. Σφήκα Γ., (2001), *Αγριολούλουδα της Κύπρου* , Ευσταθιάδης : Αθήνα
19. Σφήκα Γ., (2002), *Φαρμακευτικά φυτά της Ελλάδας* ,Ευσταθιάδης : Αθήνα
20. Taylor Mike, (2003), *Ο Φυσιολάτρης στη Χίο*, μετάφ., Κ. Θ. Χαβιάρα, Περιοδικό Πελλινναίο,
21. Frey, K. (1986). *Η Μέθοδος Project*, Αφοί Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη